

PARK KRAJOBRAZOWY PODLASKI PRZEŁOM BUGU

Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych
www.parki.lubelskie.pl

Publikacja dofinansowana
za środków Wojewódzkiego
Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
w Lublinie

PARK KRAJOBRAZOWY PODLASKI PRZEŁOM BUGU

Bug widziany z Łysej Góry, fot. archiwum ZLPK

« został utworzony **25.08.1994** roku rozporządzeniem Nr 10 Wojewody Białkopodlaskiego »

« zajmuje powierzchnię **30 904 hektarów** (15 511 hektarów – województwo lubelskie, 15 393 hektary – województwo mazowieckie), powierzchnia jego otuliny 17 131 hektarów (9222 hektary – województwo lubelskie, 7909 hektarów – województwo mazowieckie) »

« położony jest w **środkowo-wschodniej części Polski** »

« zajmuje fragmenty 8 gmin: **Terespol, Zalesie, Rokitno, Janów Podlaski, Konstantynów, Sarnaki, Platerów, Łosice** (w otulinie) »

Bug o wschodzie słońca, fot. K. Zalewski

PARK KRAJOBRAZOWY PODLASKI PRZEŁOM BUGU

Celem utworzenia parku stało się zachowanie w stanie naturalnym najcenniejszych pod względem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym fragmentów lewobrzeżnej doliny Bugu. Rzeka Bug w granicach parku ma dobrze wykształconą i zachowaną dolinę, stanowiąc „korytarz życia” wiążący siedliska naturalnej flory i fauny.

Park rozciąga się wzdłuż rzeki Bug o przebiegu SE–NW, od doliny rzeki Krzny (uchodzącej do Bugu w okolicy miejscowości Neple) w części południowej, do ujścia Toczonej w części północnej. Ze względu na naturalny układ, obszar parku jest stosunkowo długi i wąski. Długość parku w linii prostej wynosi około 65 kilometrów, przeciętna szerokość w części północnej to 6 kilometrów, zaś w części południowej 3–5 kilometrów.

Teren bagienny, fot. archiwum ZLPK

Położenie geograficzne i rzeźba terenu

Zgodnie z aktualnym podziałem fizycznogeograficznym Polski z 2018 roku, park położony jest w makroregionie Nizina Południowopodlaska, w obrębie mezoregionów: Podlaski Przełom Bugu, Wysoczyzna Siedlecka i Równina Łukowska, oraz w makroregionie Polesie Zachodnie w mezoregionach Wysoczyzna Parczewsko-Kodeńska i Dolina Środkowego Bugu.

Ukształtowanie terenu oraz swoisty charakter tutejszego krajobrazu jest efektem kilkakrotnych nawrotów i regresji lodowca w okresie dwóch ostatnich zlodowaceń – środkowopolskiego i bałtyckiego.

Północną część parku zajmują moreny czołowe, które urozmaicają krajobraz

i nadają tej części obszaru charakter lekko falistej niziny. Od Janowa Podlaskiego do Drohiczyzna dolina Bugu ma charakter przełomowy i przecina strefę moren czołowych. Konsekwencją tego jest wyraźne zwężenie doliny i wzrost wysokości zboczy sięgający kilkudziesięciu metrów, przez co tworzy się malowniczy krajobraz nazwany Podlaskim Przełomem Bugu.

W dolinie Bugu występują dobrze wykształcone tarasy, zalewowy i nadzalewowy. Względna wysokość tarasu zalewowego nad poziomem rzeki wynosi 1–2 metry. Miejscami występują starorzecza wypełnione w różnym stopniu gruntami organicznymi i namułami. Taras nadzalewowy wznosi się około 3–5 metrów nad poziom wody w rzece. W jego granicach nielicznie występują wydmy, pagórki i pola piasków przewianych.

Wysoczyzna polodowcowa, okolice Gnojna, fot. archiwum ZLPK

Krzna w dolnym biegu, fot. archiwum ZLPK

Cechą charakterystyczną wysoczyzn morenowych, zajmujących znaczną powierzchnię parku poza doliną Bugu, jest zróżnicowanie konfiguracji terenu. Morena czołowa urozmaicona jest licznymi pagórkami o wysokości względnej przekraczającej kilkanaście metrów, tarasami kemowymi i obniżeniami powytopiskowymi.

Wysoczyznę polodowcową rozcinają doliny mniejszych rzek i niewielkich cieków, dopływów Bugu, np.: Krzny, Tocznej, Sarenki, Czyżówki, które urozmaicają rzeźbę parku.

Wody powierzchniowe

Bug należy do największych i najlepiej zachowanych rzek nizinnych Polski, stanowi lewobrzeżny dopływ Narwi. Ma swoje źródło na Wyżynie Podolskiej na Ukrainie. Długość Bugu wynosi 772 kilometry (w tym w Polsce 587 kilometrów), na odcinku 363 kilometrów jest rzeką graniczną między Polską, a Ukrainą i Białorusią. Na odcinku 224 kilometrów Bug płynie po terytorium Polski, z czego w granicach parku rzeka Bug mierzy około 93 kilometry. Swoją drogę kończy uchodząc do Zalewu Żegrzyńskiego. Z uwagi na fakt, że Bug w przeważającej swojej części stanowi granicę naszego państwa, jego dolina przetrwała w niemal naturalnym stanie.

Koryto Bugu ma charakter rzeki „dzikiej” i meandrującej. Szerokość i głębokość

Starorzecze Bużysko (Rogal), fot. archiwum ZLPK

Starorzecze Konik, fot. archiwum ZLPK

Starorzecze Trojan, fot. archiwum ZLPK

koryta są zmienne. Często występują rozlewiska, płycizny lub głębokie doły w głównym nurcie rzeki. Dolina tej rzeki jest szeroka i zachowała swój naturalny charakter. Rzeka zasilana jest przez dopływ śnieżno-deszczowy, a w okresie spływu wielkich wód następuje odcinanie zakoli powodujące powstawanie starorzeczy. Ponadto w korycie rzeki zachodzą naturalne procesy erozyjne polegające na wymywaniu brzegów na łukach wklęsłych oraz nanoszeniu materiału na łukach wypukłych.

Rzeka Bug jest osią Parku Krajobrazowego „Podlaski Przełom Bugu” i wszelkie zjawiska hydrologiczne zachodzące na tej rzece w bardzo dużym stopniu oddziałują na dolinę i tereny przyległe, kształtując uwarunkowania przyrodnicze dla występującej tu szaty roślinnej i fauny.

Charakterystycznym elementem hydrograficznym doliny Bugu są jeziora zakolowe, zwane starorzeczami lub bużyskami. Mają one wydłużony i łukowaty kształt. Tworzone są przez napływające wody rzeczne i ulegają zmianom podczas dużych wezbrań. Stany wody w starorzeczach zależą od wypełnienia wodą koryta rzeki.

Na terenie parku w miejscowościach Cieleńnica i Mokranzy Stare występują także stawy hodowlane oraz zbiorniki retencyjne na rzece Krzywula w Zaborku i Janowie Podlaskim. Ponadto obszar parku obfituje w niewielkie śródpolne i śródleśne „oczka wodne”.

Widok z Lysej Góry na dolinę Bugu, fot. archiwum ZLPK

Śródpolne oczko wodne, fot. archiwum ZLPK

Flora

Teren parku w 33% pokrywają lasy, głównie bory, olsy, ale także niezwykle cenne dąbrowy świetliste i łęgi, choć spotykane rzadko i fragmentarycznie. Jednakże najbardziej zróżnicowana siedliskowo jest dolina rzeki. Skrywa całe spektrum siedlisk przyrodniczych, takich jak: przybrzeżne łachy i wydmy piaszczyste, wyspy w korycie rzeki, murawy napiaskowe, zróżnicowane łąki oraz tereny podmokłe i bagienne. Tak duża różnorodność siedlisk, przekłada się na bogactwo przyrodnicze tego terenu.

Na obszarze parku stwierdzono występowanie ponad 750 gatunków roślin naczyniowych, wśród nich jest wiele gatunków objętych ochroną oraz rzadkich w skali kraju i regionu.

Do najcenniejszych przedstawicieli flory parku należą: kosaciec syberyjski (*Iris sibirica* L.), mieczyk dachówkowaty (*Gladiolus imbricatus*), pełnik europejski (*Trollius europaeus* L.), rojnik pospolity (*Jovibarba sobolifera*), lilia złotogłów (*Lilium martagon* L.), storczyki: kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), ponadto: goździk piaskowy (*Dianthus arenarius* L.), widłaki (*Lycopodiophyta*), parzydło leśne (*Aruncus sylvestris*), wawrzynek wilczczyko (*Daphne mezereum* L.), grzybień biały (*Nymphaea alba* L.). Gatunkami borealnymi

tego terenu są ściśle chroniona brzoza niska (*Betula humilis* Schrank) i częściowo chroniony zimozioł północny (*Linnaea borealis*).

Łęg, fot. K. Zalewski

Kosaciec syberyjski, for. archiwum ZLPK

Pełnik europejski, fot. archiwum ZLPK

Podkolan biały, for. archiwum ZLPK

Storczyk krwisty, fot. archiwum ZLPK

Fauna

Na obszarze parku stwierdzono występowanie około 290 gatunków reprezentujących 5 gromad kręgowców: ssaki, ptaki, gady, płazy i ryby. Fauna bezkręgowców jak dotąd jest bardzo słabo znana.

Ptaki

Najliczniej reprezentowaną grupą kręgowców są ptaki, a stwierdzono występowanie ponad 140 ich gatunków. Zróżnicowanie środowiskowe terenu parku wpływa na bogactwo gatunkowe awifauny. Z korytem Bugu związane jest występowanie zimorodków (*Alcedo atthis*) i brzegówek (*Riparia riparia*), które w urwistych brzegach rzeki wyprowadzają udane lęgi. Na piaszczystych plażach i wyspach gniazdują: sieweczki rzeczne (*Charadrius dubius*) i obroźne (*Charadrius hiaticula*), ponadto brodźce piskliwe (*Actitis hypoleucos*), rybitwy białoczelne (*Sternula albifrons*) i zwyczajne (*Sterna hirundo*). Podmokłe łąki stwarzają dobre warunki lęgowe np. rycykom (*Limosa limosa*), czajkom (*Vanellus vanellus*), derkaczom (*Crex crex*), kszycykom (*Gallinago gallinago*), starorzecza zaś rybitwom czarnym (*Chlidonias niger*) i rybitwom białoskrzydłym (*Chlidonias hybrida*). W kompleksach leśnych w dolinie Bugu odbywają lęgi bociany czarne (*Ciconia nigra*), puchacze (*Bubo bubo*) i orliki krzykliwe (*Aquila pomarina*), a w ostatnich latach stwierdzono także udane lęgi kani czarnych (*Milvus migrans*).

Bociany czarne, fot. J. Mydlak

Rycyk, fot. J. Mydlak

Żuraw, fot. K. Zalewski

Kszyk, fot. K. Zalewski

Płazy i gady

Wysokim bogactwem gatunkowym charakteryzują się także płazy (10 gatunków – 56% krajowej liczby gatunków) i gady (9 gatunków – 67%). Najbardziej zagrożonym gatunkiem gada jest żółw błotny (*Emys orbicularis*) występujący sporadycznie w starorzeczach.

Ssaki

Bogaty jest także świat ssaków, stwierdzono występowanie 33 ich gatunków, czyli 35% żyjących na obszarze Polski przedstawicieli tej gromady. Z gatunków chronionych spotkać tu możemy wilki (*Canis lupus*), wydry (*Lutra lutra*) czy bobry (*Castor fiber*), które powodują coraz więcej szkód.

Ryby

Ryby reprezentowane są przez 41 gatunków, najcenniejszą ichtiofaunę Bugu stanowią: kietłbie białopłetwe (*Romanogobio albipinnatus*), babki tyse (*Babka gymnotrachelus*) i kozy złotawe (*Sabanejewia aurata*).

Żaba moczarowa, fot. K. Zalewski

Rzekootka drzewna, fot. K. Zalewski

Kumak nizinny, fot. K. Zalewski

Łoś, fot. K. Zalewski

Wydra, fot. J. Mydlak

Strefowość zbiorowisk roślinnych

Bug od zawsze kształtował siedliska w obrębie swej doliny, przez co wpływał na jej szatę roślinną. Pierwszą strefę stanowi roślinność przybrzeżna w zasięgu niskiej wody. Na piaszczystych łachach brzegów lub w nurcie rzeki są to rośliny jednoroczne.

Kolejną strefą, często występującą w postaci wąskich pasów, są łągi wierzbowo-topolowe (a także zbiorowisko zastępcze – zespół wiklin nadrzecznych), związane z tarasem zalewowym. Za nimi mogą występować zbiorowiska łągów

wiązowo-jesionowych (lub fitocenozy zastępcze – skupiska zarośli: wiązów, dębów, grabów, lip, derenia świdwy i trzmieliny zwyczajnej). Strefowym układem towarzyszy roślinność starorzeczy lub na terenach wyniosłych roślinność wydm. Starorzeczka są miejscem występowania roślin wodnych, szuwarów, torfowisk i zarośli wierzbowych. Zbiorowiskiem końcowym procesu sukcesji będzie ols bądź łąg olszowo-jesionowy. Na piaszczystych wydmach i stokach tarasu zalewowego spotykamy z kolei bory sosnowe i sosnowo-dębowe. Poza bezpośrednim wpływem rzeki spotykamy także różne zbiorowiska lasów lipowo-grabowo-dębowych (grądy).

Bug, fot. K. Zalewski

Wyspa Wajkowska, fot. archiwum ZLPK

CENNE OBSZARY PRZYRODNICZE

Nadrzeczne zarośla wiklinowe i łągi wierzbowo-topolowe

Najbardziej cennymi pod względem przyrodniczym zbiorowiskami są nadrzeczne łągi wierzbowo-topolowe, rzadkie nie tylko w skali kraju, ale także Europy. W dolinie Bugu spotykane są dość często, chociaż nie występują na dużych powierzchniach. Istnienie łągów wierzbowo-topolowych uzależnione jest od cyklicznego użyźniania tych siedlisk przez namulanie podczas wiosennych wylewów rzeki. Na brzegach rzeki, starorzeczy oraz na występujących w korycie licznych wyspach, występują formacje krzewiaste wierzb, np.: wierzby purpurowej (*Salix purpurea*), wiciowej (*Salix viminalis*), białej (*Salix alba* L.) i kruchej (*Salix fragilis*). Wierzby porastające brzegi rzek

zabezpieczają ją przed erozją wodną, wzmacniają jej brzeg, a ponadto pochłaniają zanieczyszczenia pochodzące bezpośrednio z wody. Nadrzeczne zarośla i łągi wierzbowo-topolowe są środowiskiem życia strumieniówek

Łągi wierzbowo-topolowe, fot. archiwum ZLPK

(*Locustella fluviatilis*), remizów (*Remiz pendulinus*), dziwonii (*Carpodacus erythrinus*), dudków (*Upupa epops*), krętogłówów (*Jynx torquilla*).

Starorzecza z roślinnością szuwarową i pływającą

Starorzecza są zróżnicowane wiekowo, najstarsze są silnie zarośnięte roślinnością wodną i szuwarową (poza tym z biegiem lat mogą przekształcać się w błotniste zagłębienia z torfem), inne mają stałe połączenie z Bugiem i zasilane są przez wody tej rzeki. Starorzecza w porównaniu z korytem rzeki tworzą całkiem odmienny typ biotopu wodnego. Przez większość roku są to zbiorniki nieprzeływowe o niewielkiej wymianie wód, z wyjątkiem wezbrań powodziowych. Mają też znacznie bardziej przejrzystą toń na skutek sedimentacji drobnej zawiesiny, pomimo zazwyczaj wysokiej trofii ich wód. Wody starorzeczy są też wyraźnie cieplejsze od wody korytowej. Te czynniki powodują,

Dudek, fot. J. Mydlak

Grzybienie białe, fot. archiwum ZLPK

że w starorzeczach bardzo szybko rozwijają się zbiorowiska roślinności wodnej i wód stojących (co często doprowadza do szybkiego procesu ich wypłykania). Mogą one też stanowić rolę schronień dla różnych organizmów, w tym ryb chcących odpocząć w spokojniejszej wodzie i planktonu preferującego spokojniejszy nurt. Są też bogatymi żerowiskami, wylęgarniami i odchowalniami wielu organizmów, w tym wielu ryb. Wreszcie zasilają główny nurt rzeki w pokarm wynoszony z nich przez wodę.

Czernica, fot. J. Mydlak

Starorzecze Szczerbacz, fot. archiwum ZLPK

Ogólnie środowisko starorzeczy wzbogaca wachlarz warunków, a więc i różnorodność, a także bogactwo życiowe rzeki. Po wielkich wodach, gdy główny nurt może być prawie pozbawiony organizmów, środowiska te dostarczają ich rzece i umożliwiają szybkie odradzanie się biocenoz. Charakterystycznym środowiskiem doliny Bugu są starorzecza z typową roślinnością pływającą, bogate pod względem faunistycznym. Brzegi starorzeczy zasiedlają zbiorowiska szuwarowe, np. skrzypu bagiennego (*Equisetum fluviatile* L.) i oczeretu jeziornego (*Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla). Mniejsze powierzchnie zajmują szuwaru manny jadalnej (*Glyceria fluitans*), patki szerokolistnej (*Typha latifolia* L.), patki wąskolistnej (*Typha angustifolia* L.) i jeżogłówki gałęzistej (*Sparganium erectum*). Zewnętrzny pas szuwarów tworzą zazwyczaj

zbiorowiska wielkoturzycowe, budowane przez kilka gatunków turzyc (*Carex*). Roślinność pływającą stanowią zespół „lili wodnych” z grążelem żółtym (*Nuphar lutea*) i grzybieniami białymi (*Nymphaea alba* L.) oraz zespół osoki aleosowatej (*Stratiotes aloides* L.) i żabiścieku pływającego (*Hydrocharis morsus-ranae* L.).

Na starorzeczach możemy spotkać: kropiatki (*Porzana porzana*), zielonki (*Porzana*

Bóbr, fot. K. Zalewski

parva), perkozy dwuczube (*Podiceps cristatus*), łabędzie nieme (*Cygnus olor*), gło-wienki (*Aythya ferina*), czernice (*Aythya fuligula*), gągoty (*Bucephala clangula*), kokoszki (*Gallinula chloropus*), krzyżówki (*Anas platyrhynchos*), rybitwy czarne (*Chlidonias niger*) i białoskrzydłe (*Chlidonias hybrida*). Brzegi zarastających starorzeczy, wilgotne łąki i torfowiska niskie położone na skraju doliny, stwarzają dogodne warunki do żerowania i gniazdowania następującym gatunkom ptaków siewkowatych: ry-cykom (*Limosa limosa*), czajkom (*Vanellus vanellus*), krwawodziobom (*Tringa totanus*) i kszyciom (*Gallinago gallinago*).

Zbiorowiska murawowe

Murawy napiaskowe rozwijają się na terenach bardziej wyniesionych, suchych i piaszczystych, często o podłożu wapiennym. Zbiorowiska murawowe tworzą gatunki sucholubne, trawy i tworzące w okresie

Roślinność napiaskowa, fot. archiwum ZLPK

kwitnienia barwne kobierce: goździk kartuzek (*Dianthus carthusianorum*), goździk kropkowany (*Dianthus deltoides* L.), kocanki piaskowe (*Helichrysum arenarium* (L.) Moench), zawciąg pospolity (*Armeria maritima*), wonna macierzanka piaskowa (*Thymus serpyllum* L.) i pięciornik piaskowy (*Potentilla arenaria* Borkh.) itp.

Zagrożenia w dolinie Bugu

Jednym z największych zagrożeń dla przyrody opisywanego terenu jest obniżanie się poziomu wód gruntowych. Ponadto wskutek przeprowadzonych niegdyś zabiegów odwadniających następuje wyptykanie i zanikanie starorzeczy, przesuszanie wilgotnych łąk i likwidacja torfowisk niskich. Bardzo niekorzystne jest zaorywanie łąk i zmiana rolnictwa z ekstensywnego na intensywne, często także wielkoobszarowe. Dodatkowo coraz częściej obserwuje się zaniechanie tradycyjnego użytkowania łąk,

Coraz rzadziej spotykany wypas zwierząt, fot. archiwum ZLPK

jak wypasanie i koszenie, wskutek czego następuje zanik zbiorowisk półnaturalnych i ich zarastanie przez drzewa i krzewy.

Rezerwaty przyrody

Najcenniejsze obszary przyrodnicze objęto ochroną w formie 7 rezerwatów przyrody, wśród nich mamy: 3 rezerwaty leśne – **Łęg Dębowy, Stary Las i Zabuze**, krajobrazowy – **Szwajcaria Podlaska**, florystyczny – **Mierzwi-ce** i 2 ornitologiczne – **Kózki i Czapl Stóg**.

Łęg Dębowy

To najstarszy rezerwat znajdujący się w granicach parku w Leśnictwie Cieleśnica, utworzony w 1972 roku i chroniący obszar o powierzchni 132,38 hektarów. Rezerwat znajduje się w kompleksie leśnym zwanym „Uroczysko Dębina”, położonym w zakolu

Bugu na tarasie zalewowym. Rezerwat wyróżnia się zwartym kompleksem starodrzewu dębowego, a z racji usytuowania rokrocznie wiosenne wylewy rzeki nanoszą i osadzają tu żyzny muł, co jest cechą charakterystyczną lasów łęgowych. Dlatego jest to siedlisko bardzo bogate, miejsce występowania wielu gatunków rzadkich i chronionych roślin oraz życia licznych zwierząt.

Stary Las

Rezerwat znajduje się w Leśnictwie Konstantynów i zajmuje powierzchnię 5,88 hektarów. Przedmiotem jego ochrony jest dobrze wykształcony grąd i fragmenty starodrzewu nawiązującego do boru mieszanego. W grądzie dominuje dąb szypułkowy (*Quercus robur*), a w borze sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*). Rośnie też kilka drzew o charakterze pomnikowym, głównie dębów szypułkowych.

Rezerwat Szwajcaria Podlaska widziany z trasy ścieżki o tej samej nazwie, fot. archiwum ZLPK

Zabuże

Przedmiotem ochrony w rezerwacie są dobrze zachowane drzewostany dębowo-sosnowe z interesującym runem i ciekawą awifauną, ponadto formy ukształtowania terenu będące efektem zlodowacenia środkowopolskiego. Drzewostany, choć mało zróżnicowane gatunkowo są wspaniałą pozostałością pierwotnego lasu naturalnego, w którym gatunkiem dominującym jest dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.) w wieku około 140 lat.

Szwajcaria Podlaska

Rezerwat znajduje się w gminie Terespol, w Nadleśnictwie Chotyłów. Jest on usytuowany w sąsiedztwie ujścia Krzny i rozciąga się na odcinku około 2 kilometrów wzdłuż Bugu. Urwiste zbocza doliny poprzecinane są erozyjnymi jarami i sąsiadują z tarasem

zalewowym rzeki, kompleksem wyłytych starorzeczy i nadrzecznymi łęgami. Wyjątkowa rzeźba terenu powoduje, że jest to miejsce szczególnie atrakcyjne krajobrazowo. Wąwozy żłobiące zbocza porośnięte są stabilizującymi ich stoki urozmaiconymi gatunkowo lasami. Proces powstawania wąwozów wciąż można obserwować na północ od granic rezerwatu, gdzie Bug i spływające z równiny wody opadowe podmywają masy gruntu i powodują powstawanie wyrw. Różnice wysokości w rezerwacie sięgają 40 metrów.

Mierzvice

Rezerwat utworzono celem zachowania stanowiska roślinności kserotermicznej oraz otaczającego fragmentu lasu liściastego z licznymi stanowiskami chronionych i zagrożonych gruntów roślin. Jest on

Rezerwat Kózki, fot. archiwum ZLPK

usytuowany w centrum dużego, liczącego około 2500 hektarów kompleksu leśnego, którego drzewostan w większości jest w wysokim stopniu naturalny. Szczególnie cennymi występującymi tu zbiorowiskami roślinnymi są: dąbrowa świetlista (siedlisko priorytetowe) i grąd subkontynentalny.

Kózki

Powierzchnia rezerwatu wynosi 82,12 hektary. Jest on usytuowany w północnej części gminy Sarnaki, nad rzeką Bug tuż przy moście, przy trasie Łosice – Siemiatycze. Charakterystycznym elementem krajobrazu są płaty piaszczystych muraw, wytworzonych na naniesionych przez rzekę piaskach tworzących zdenudowane wydmy. Na stosunkowo niewielkim obszarze istnieją dogodne warunki do gniazdowania i żerowania

wielu gatunków ptaków. W celu zachowania pierwotnego krajobrazu i spowolnienia procesu naturalnej sukcesji roślinności drzewiastej na jego teren, wprowadzono wypas owiec rasy świniarka.

Rezerwat Czapli Stóg

Teren położony jest w leśnictwie Neple, w gminie Terespol. W rezerwacie na powierzchni 4,82 hektarów rośnie w luźnym zwarciu drzewostan sosnowy w wieku około 125 lat. Rezerwat utworzono w celu zachowania stanowisk łęgowych czapli siwych (*Ardea cinerea*), które zasiedlały tu około 40 gniazd. Lokalizacja kolonii w bezpośrednim sąsiedztwie Krzny i Bugu stwarzała dogodne warunki do jej rozwoju, niestety w ostatnich latach czaple siwe zmieniły swoje miejsca gniazdowania, tylko

nielicznie pozostały w rezerwacie. Przyczyny tego zjawiska nie są dokładnie znane, najbardziej prawdopodobne wydaje się wypłoszenie ptaków przez gospodarkę leśną prowadzoną w sąsiedztwie rezerwatu.

Pomniki przyrody

Na terenie parku występuje około 120 pomników przyrody, są to głównie wiekowe drzewa lub ich skupiska. Ochroną pomnikową obejmowany jest najczęściej dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.) i bezszypułkowy (*Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl.), ponadto: lipa drobnolistna (*Tilia cordata* Mill.), świerk pospolity (*Picea abies* (L.) H.Karst), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.) i toполя (*Populus* L.). Kilka gładów o pokaźnych rozmiarach stanowi pomniki przyrody nieożywionej, wśród nich najbardziej znany jest gład narzutowy mający kształt kamiennego krzyża, zlokalizowany na wzniesieniu

Kamienna Baba, fot. archiwum ZLPK

Gładowisko, fot. archiwum ZLPK

w miejscowości Neple. Jego nazwa zwyczajowa to Baba Kamienna lub Krzyż Pokutny.

Stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej

Na terenie nadleśnictwa Sarnaki, w bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu „Mierzvice”, zlokalizowane jest stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej „Gładowisko”, obejmujące obszar 5,68 hektarów, na którym występują grupowo lub pojedynczo gładzy narzutowe w ilości około 100 sztuk.

Początek ścieżki Szwajcaria Podlaska, fot. archiwum ZLPK

TURYSTYKA

Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne

Na terenie parku wyznaczono 4 ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, są to: „Nadbużańskie Łęgi”, „Szwajcaria Podlaska”, „Kalinik” oraz „Trojan”. Trasy ścieżek wyznaczono po najciekawszych przyrodniczo terenach, często w sąsiedztwie zatwierdzonych lub projektowanych rezerwatów przyrody. Wędrując ich szlakami poznajemy i zgłębiany tajniki otaczającej nas przyrody. Na trasę wędrowki możemy wybrać się z pomocnym krótkim opracowaniem, w formie mini-przewodnika.

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Nadbużańskie Łęgi”

Długość ścieżki wynosi około 10 kilometrów i rozpoczyna się tablicą ustawioną przed wejściem do Stadniny Koni w miejscowości Wygoda (nieopodal Janowa Podlaskiego). Trasa ścieżki poprowadzona jest pośród nadbużańskich łąk w sąsiedztwie rezerwatu przyrody „Łęg Dębowy”, przy którym doprowadza nas do rzeki Bug. Z tego miejsca wracamy w kierunku zachodnim

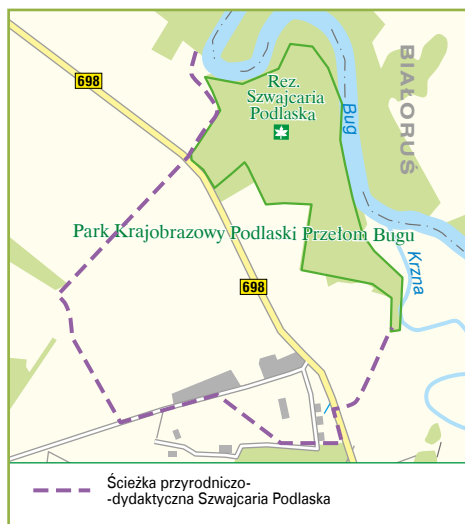
Tablica na trasie ścieżki Nadbużańskie Łęgi, fot. archiwum ZLPK.JPG

ku zabudowaniom Wygody. Ścieżka ukazuje różnorodne siedliska przyrodnicze: podmokłe łąki, starorzecza, zróżnicowane zbiorowiska leśne i wydmy śródlądowe. Znajdujące się na jej trasie tablice poglądowe pozwalają lepiej poznać świat przyrody, a wiata turystyczna stwarza okazję do odpoczynku.

Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Szwajcaria Podlaska”

Ścieżka została wytyczona na południowym krańcu parku, na terenie gminy Terespol, w sąsiedztwie rezerwatu o tej samej nazwie. Teren charakteryzuje wyjątkowa rzeźba będąca efektem połączenia się w pobliżu Nepli dwóch największych rzek Podlasia – Krzny i Bugu. Ścieżka bierze swój początek przy drodze wojewódzkiej nr 698, obok

rezerwatu i stojącego tam pomnika-czołgu. Trasa ścieżki liczy około 3 kilometrów, ustawione na niej tablice wyjaśniają budowę geologiczną, przedstawiają historię Nepli, opisują m.in. pomniki przyrody i bogactwo przyrodnicze doliny Bugu.

— — — Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Szwajcaria Podlaska

Na trasie ścieżki Kalinik, fot. archiwum ZLPK

Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Kalinik”

Ścieżka prowadzi turystę po projektowanym rezerwacie „Kalinik” oraz w jego

bezpośrednim sąsiedztwie i ma długość około 8 kilometrów. Na jej początku pracownicy parku ustawili wiata z miejscem na ognisko, gdzie można zatrzymać się, by podziwiać widok na dolinę Bugu.

Trasa ścieżki biegnie wzdłuż Bugu, ukazując jego starorzecza z roślinnością wodną i szuwarową, nadrzeczne łęgi, połacie łąk i pastwisk doliny rzecznej. Koniec ścieżki przypada na okolice przeprawy promowej nieopodal miejscowości Gnojno, gdzie infrastruktura turystyczna umożliwi odpoczynek pod zadaszeniem.

— — — Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna Kalinik

Wartości kulturowe

W krajobraz wsi podlaskiej wpisane są drewniane chaty oraz zwarta zabudowa zagrodowa, ustawiona najczęściej rzędowo

Bazylika Mniejsza w Janowie Podlaskim, fot. archiwum ZLPK

Kościółek w Krzyczewie, fot. archiwum ZLPK

po jednej lub obu stronach drogi wiodącej przez wieś. Jednak tradycyjne budownictwo stopniowo zanika w wyniku przebudowy domów na murowane lub wskutek daleko idących przeróbek drewnianych domów.

Poruszając się po Południowym Podlasiu bardzo często napotykamy małe kościółki czy przydomowe i przydrożne kapliczki, które świadczą o tym, iż od wieków współistniały na tych terenach prawosławie i katolicyzm. Dawne drewniane świątynie, pierwotnie związane z obrządkiem unickim, zachowały się w **Bublu Starym i Krzyczewie**, a w **Starym Pawłowie** cerkiewka prawosławna, będąca kapliczką cmentarną. Dużą wspólnotę religijną stanowili unici, którzy za swoją przynależność do tego wyznania byli prześladowani przez władze rosyjskie. **Pratulini** to miejsce męczeńskiej śmierci unitów prześladowanych przez władze carskie, którzy przez papieża Jana Pawła II zostali wyniesieni do godności błogostawionych.

W wielu miejscowościach leżących w granicach naszego parku spotykamy lepiej lub gorzej zachowane obiekty zabytkowe, są nimi wspomniane już kościółki, a także zabudowa dworsko-pałacowa w miejscowościach: Nęple, Krzyczew, Cieleśnica, Woroblin, Konstantynów, Rusków, Klimczyce i Zabuze.

Najbardziej znaną miejscowością historyczną jest niewątpliwie **Janów Podlaski**, dawne miasto do końca XVIII wieku będące siedzibą biskupów łuckich. Przy dawnym rynku w centrum osady stoi murowana bazylika mniejsza pod wezwaniem Świętej Trójcy z lat 1714–1735, przebudowana w 1859 roku, nieopodal murowana dzwonnica z 1745 roku, budynek dawnego seminarium duchownego z 1745 roku, ogrodzenie z XVIII–XIX wieku i plebania z połowy XIX wieku. Przy rynku ulokowany jest także zespół kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela pochodzący z lat 1790–1801, murowana brama-dzwonnica z 1874 roku, murowane ogrodzenie

Dworek w Krzyczewie, fot. archiwum ZLPK

Martyrium w Pratulini, fot. archiwum ZLPK.JPG

Zrewitalizowany Zamek Biskupi w Janowie Podlaskim, fot. archiwum ZLPK

Grota A. Naruszewicza w Janowie Podlaskim, fot. archiwum ZLPK

z drugiej połowy XIX wieku, plebania z końca XIX wieku oraz Dom Ryttów z 1793 roku.

Będąc w Janowie nie sposób nie obejrzeć zamku biskupiego. Otoczony fortyfikacjami ziemnymi zamek z końca XV wieku stanowił zespół niezależny od miasta i leżał nieco na uboczu. Podczas wojen szwedzkich w XVII wieku został zniszczony, podobnie jak niemal cała zabudowa miasta. W latach 1770–1780 w miejscu dawnego zamku zbudowano nowy, obszerny pałac biskupów, którego główny gmach został zniszczony w 1794 roku podczas insurekcji kościuszkowskiej. Został on odbudowany dopiero w ostatnich latach, a całość zrewitalizowana przez firmę Arche. Aktualnie stanowi centrum hotelowo-konferencyjne o nazwie „Zamek Janów Podlaski”, będące wizytówką tej miejscowości. Na terenie okalającego zamek rozległego parku warto zobaczyć zbudowaną z polnych kamieni tak zwaną **Grotę Naruszewicza** z 1796 roku. Jest ona związana z postacią ostatniego biskupa

łuckiego, poety i historyka Adama Naruszewicza, którego była samotnią. Z zamku prowadzi do niej piękna aleja lipowa. Ostatnie lata swego życia Naruszewicz spędził w Janowie i pochowano go w krypcie kościelnej. Mimo ciekawych zabytków Janów Podlaski znany jest na cały świat ze Stadniny Koni zlokalizowanej w miejscowości **Wygoda**, oddalonej od Janowa około 2 kilometry. Ta pierwsza na ziemiach polskich państwowa Stadnina Koni powstała w 1817 roku i do dziś słynie z hodowli koni czystej krwi arabskiej. Teren stadniny to nie tylko piękne konie, ale także zabytkowy zespół stajni, a wśród nich najbardziej znane to Zegarowa i Czołowa z pierwszej połowy XIX wieku. Zabudowania stadniny otacza park z pięknym, starym drzewostanem.

Osobliwości parku

Przeprawy promowe

W granicach parku istnieją dwie przeprawy promowe to jest: **Gnojno–Niemirów** oraz **Zabuże–Mielnik**. To **środek** transportu napędzany nurtem wody, który umożliwia przedostanie się z parku na teren województwa podlaskiego.

Źródła wód

Ciekawostką parku są dwa źródelka – jedno z nich znajduje się u podnóża Łysej Góry (między miejscowościami Gnojno i Borsuki), drugie nieopodal ujścia starorzecza

Janowskie araby na wybiegu, fot. archiwum ZLPK

Zabytkowa Stajnia Zegarowa, fot. archiwum ZLPK

Bużysko (inaczej Rogal) do Bugu, w okolicach miejscowości Stary Bubel. Pierwsze z nich to właściwie źródłisko składające się z zespołu płynących obok siebie wycieków wody z kilku źródeł, które wpływają do wspólnej „misy”. Woda ma tu rdzawe zabarwienie, co świadczy o wysokim stopniu żaźelazienia. Te samoczynne i skoncentrowane wycieki występują na granicy słabo przepuszczalnych glin i przykrywających je piasków drobnoziarnistych.

Wydajność tego źródłiska zależy od sezonowej zmienności opadów. Woda z niego zasila znajdujące się nieopodal starorzecze o nazwie Binduga, które ma połączenie z korytem rzeki, kierując do niego nadmiar wód. Podobne zjawisko wycieków wód, można zaobserwować w okolicach wsi Bubel Łukowiska. Kolejne źródło zwane artezyjskim to owalne zagłębienie, z którego wypływa woda. Mieści się ono kilka metrów od Bugu w sąsiedztwie Bużyska.

W tym miejscu w latach 50. XX wieku wykonano otwór wiertniczy. Wówczas doszło do samowypływu wody i powstania źródła aktywnego do dnia dzisiejszego.

Wodowskaz na Bugu

W miejscowości Krzyczew można odczytać poziom wody w rzece wykorzystując znajdujący się tam przy brzegu, tuż nieopodal **świątyni**, wodowskaz Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Z tego miejsca wychodzą komunikaty o sytuacji hydrologicznej na rzece Bug. Stan ostrzegawczy wynosi 380 centymetrów, zaś stan alarmowy 480 centymetrów.

Szlaki turystyczne

Przez teren parku przebiegają szlaki turystyczne:

Nadbużański Szlak Rowerowy Janów-Hrubieszów

To czerwony szlak turystyczny na terenie województwa lubelskiego o długości około 290 kilometrów, rozpoczynający się w Janowie Podlaskim a kończący w Hrubieszowie. Jest on oznakowany kolorem czerwonym i prowadzi po drogach utwardzonych i gruntowych, którymi można zbliżyć się do Bugu.

Szlak rowerowy Green Velo

Szlak ma blisko 2000 kilometrów długości i jest najdłuższą trasą rowerową w Polsce. Przebiega we wschodniej części kraju

Źródło arteryjskie, fot. archiwum ZLPK

przez obszar pięciu województw: warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie (około 351 km), podkarpackie i świętokrzyskie. Na szlaku zlokalizowano MOR-y (Miejsca Obsługi Rowerzystów), w których można odpocząć i schronić się pod zadaszeniem przed upałem czy deszczem.

Nadbużański Szlak Przyjaźni

Kózkki – Hrubieszów

Szlak rozpoczyna się w Kózkach na północnym krańcu parku i prowadzi przez jego teren aż po Polesie i Ziemię Chełmską, cały czas wzdłuż doliny Bugu. Cały szlak ma ponad 300 kilometrów długości i pozwala podziwiać najpiękniejsze nadbużańskie krajobrazy, ze względu na niezwykły urok objęte ochroną.

Szlak kajakowy Bug – Krzna

Szlak w powiecie bialskim obejmuje odcinek rzek o długości 150 kilometrów. Jest on oznakowany tablicami widzianymi z wody i z lądu. Płynąc szlakiem można poznać nieujarzmioną nadbużańską przyrodę.

Wydano na zlecenie

Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych
ul. Mieczysława Kartowicza 4, 20-027 Lublin
www.parki.lubelskie.pl

Redakcja

Andrzej Łazeba, Krzysztof Wojciechowski,
Marcin Koziół

Autor tekstu

Magdalena Żychowska

Fotografie

Jarosław Mydlak, Karol Zalewski oraz z Archiwum
Ośrodka Zamiejscowego w Janowie Podlaskim
Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych

Opracowanie autorskie i kartograficzne map:

EURO PILOT Sp. z o.o.
ul. S. Konarskiego 3
01-355 Warszawa
tel./fax. +48 22 664 37 20, +48 22 664 50 91
www.europilot.com.pl

Korekta

Jolanta Sieradzka-Kasprzak

Skład, łamanie

Ewa Chmielewska

ISBN 978-83-8009-930-2

egzemplarz bezpłatny